

Sensitivity and Silence

בין המצרים תשפ"א

2 מעמי מועד * בין המצרים * כ"ט

Our Sages tell us (Yerushalmi Yoma 1:1), "In every generation in which the Beis HaMikdash has not been rebuilt, it is as if the Beis HaMikdash has once again been destroyed."

4 חיצוניות ופנימיות

אולם בטרם נדון אודות הקביעה הנחרצת של חז"ל ששנאת חינום שקולה כנגד החמורות שבעבירות, ומפנים מסויימים אפילו עולה עליהן בחומרתן, ראוי לנתח את עצם המצב ששרר אז בתחום שבין אדם לחבירו. חז"ל ביארו בצורה ברורה שבימי בית שני ישראל היו עוסקים בתורה, במצוות ובגמילות חסדים, משמע שהם הירבו פעלים גם בתחום עשית החסד וההטבה לבריות, וגמלו חסד אפשר שלאלפים ולרבבות. אם כן, היתכן שבאותה חברה עצמה פשתה גם תופעת ניכור קשה ביחסים שבין הבריות, שחז"ל מכנים אותה "שנאת חינום"? איך ייתכן שבעת ובעונה אחת נוכל להגדיר את בני הדור כגומלי חסדים וגם כמי שכשלו בשנאת חינום? הכיצד ידורו שני הפכים אלו בכפיפה אחת?

הגר"ח פרידלנדר זצ"ל (בספרו "שפתי חיים", חלק ג, עמוד רעט) כותב בענין זה כי ההבדל היסודי שהיה בין מעשי בני הדורות הראשונים לבין אלו של בני הבית השני הוא, שמעשי הראשונים היו חדורי תוכן ופנימיות, ואילו בני הדורות האחרונים התרכזו בחיצוניות.

שלא כבני אדם המתייחסים למעשים לפי מה שהם משתקפים. מבחינה חיצונית, הקב"ה בוחן כליות ולב וחודר לפנימיותם של מעשים, ושם מצוי החילוק הבסיסי שבין הדורות השונים, בימי בית ראשון אמנם היו מצויים בעם עוונות חמורים ביותר שבגינם נחרב הבית, אבל במידה מסויימת פנימיותם היתה טובה. לכן כעבור שבעים שנה הם זכו לשוב מגלותם ולבנות את הבית השני, לא כן בימי בית שני גם מעשיהם הטובים היו חיצוניים במידה רבה, עד כדי כך שיכל להיווצר מצב שבצד גמילות החסד שלהם הם היו נגועים בשנאת חינום.

5 אם נתרגם את הדברים לשפתנו נמצא כי היו בעם גומלי חסדים. הם יסדו קופות גמ"ח שבהם ניתן היה לקבל הלוואות בסכומים גדולים ללא ריבית. הם גם השתדלו לעזור לחולים ולנכים במצוקותיהם, ומוכנים היו להקדיש לשם כך מאונם ומהונם. כמובן שהם הידירו במצוות גמילות חסד של אמת ועסקו בהלוויות המת וכיוצא בזה. מה שהיה חסר, היה לב פתוח, שיחוש במה שחסר לולת ויהיה רגיש לטובתו. יש לך אדם הפעיל בארגוני חסד למיניהם, פשיטא, שאשריו וטוב לו וממנו יראו וכן יעשו. אולם אם אותו אדם עצמו נוקם ונוטר בחריפות לפלוני שנרמה לו שמיטט בכבודו, פשיטא ששוברו בצידו. אם פלוני מהודר במצוות הכנסת כלה, אבל חורה לו מאוד שגם אלמוני עוסק במצוה זו גופא והוא מנסה להצר את צעדיו, זוהי תופעה של שנאת חינום, שחז"ל העידו על חומרתה.

שנאת חינום משמעותה ליבוי שנאה בשל דברים קטנוניים של מה בכך ויסודה בעין רעה של אדם לאדם, והיא לא תכופר גם אם עוסקים במעשי הטבה.

שמו	חסד	שנאת חינום	תורת
-----	-----	------------	------

6

הכלי יקר פותח את הפרשה בדברים נפלאים:

מדוע נאמר: "בין פארן ובין תופל", הרי הלשון "בין ובין" אין לו ישוב כלל? אלא באה התורה לרמז כאן מנין נלקחה מטבע הלשון "בין המצרים".

אומנם ירמיהו הנביא כתב כלשון הזה באיכה (א, ג): "כל רודפיה השיגוה בין המצרים". אבל העומק הנפלא הוא שבעצם ירמיהו הנביא שאל את הלשון

בעידן הצער והאבל, כאשר עם ישראל מתאבל ונאנח על חורבן ירושלים והמקדש, רגשות הצער בטבעיות מהולים בשאלה הגדולה הנשאלת בתורה: "על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת, מה חרי האף הגדול הזה?" (דברים כט, כג). מעל מה עשה ה' ככה לארץ הזאת, מה חרי האף הגדול הזה? מאמינים אנו עד מעמקי נפשותינו שאין עונש בלא חטא, והיצור המים פעלו, כי כל דרכיו משפט", אם כן, מאליה עולה השאלה: מה היו הסיבות שגרמו לחורבן ירושלים? איננו מוכנים לקבל את הגישה החומרנית השטחית הרואה בכל תופעה רק תוצאה של סיבות וגורמים שמעולם החומר, כמו בשלונות צבאיים, קשיים כלכליים או בעיות חברתיות שונות. אמת כי בשלונות, קשיים ובעיות למכביר הובילו לחורבן, אולם יודעים אנו כי לאלו קדמו סיבות רוחניות שונות, שאלמלא הן, לא קרו הכשלונות הצבאיים, וסיבות רוחניות אלו עלינו לחשוף.

העיסוק בחשיפת החטאים שגרמו לתופעות ההיסטוריות, פשיטא, שאינו נובע מטעמי סקרנות גרידא. סקרנות וחקרנות בלבד אינם מעניינם של חז"ל וגדולי הדורות. הירידה לחקר הסיבות הרוחניות של התופעות נובע מתוך הרצון לנסות לתקן את הקלקולים, ועל ידי כך להרפא מהתחלואים.

עיקרון זה בא לידי ביטוי במגילת איכה בפסוקים (ג, לג-מ): "כי לא עינא מליבו, ויגה בני אישו... מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. מה יתאונן אדם חי? גבר על חטאיו. נחפשה דרכינו ונחקרה, ונשובה עד ה'".

משמעות פסוקים אלו, השזורים אמונה עמוקה ביותר הנהגת הקב"ה, התפרשה בדברי הרמב"ם (פרק ה, מהלכות תשובה, הלכה ב): "...הוא שירמיהו אמר: 'מפי עליון לא תצא הרעות והטוב', כלומר, אין הכורא גזור על האדם להיות טוב ולא להיות רע, וכיון שכן הוא, נמצא זה החוטא הפסיד

את עצמו, ולפיכך ראוי לו לבכות ולקינון על חטאיו ועל מה שעשה לנפשו וגמלה רעה. הוא שכתוב אחריו: 'מה יתאונן אדם חי? גבר על חטאיו'... הואיל ורשותנו בידינו ומדעתנו עשינו כל הרעות, ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשענו... הוא שכתוב אחריו: 'נחפשה דרכינו ונחקרה, ונשובה עד ה'".

3 על מה אבדה הארץ?

מכח גישה זו, ברצוננו לעיין במה שהודיעונו חז"ל אודות הסיבות הרוחניות שגרמו לחורבן, ובמיוחד לחורבן הבית השני, שבעקבותיו יצאנו לגלות הארוכה, שעד היום אנו שבוים בה.

בנושא זה נאמנה עלינו עדות חז"ל שאמרו (יומא ט, ב): מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שלושה דברים שהיו בו: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים... אבל מקדש שני שהיו עוסקין בתורה ובמצוות ובגמילות חסדים, מפני מה חרב? מפני שהיתה בו שנאת חנם. ללמדך, ששקולה שנאת חינום כנגד שלוש עבירות: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים.

כל דברי חז"ל חינום כגוחלי אש, ויטודם ברוח הקודש שנתגלתה מטוד ה' ליראיו, וכיון שכן, עלינו לעמול באימה על הבנת דבריהם הקדושים. חידושים מדהימים קובצו יחדיו במאמר חז"ל זה. ראשית, למדנו מדבריהם שהסיבה שהובילה לחורבן הבית השני ולגלות הקשה שבעקבותיו, נעוצה לא במישור ש"בין אדם למקום", אלא דוקא בעון שנאת חינום שבתחום ש"בין אדם לחבירו". אמנם כל מצוות התורה שלובות ואחוזות זו בזו, ואי אפשר להפריד את החלק ש"בין אדם למקום", מזה ש"בין אדם לחבירו", אולם אחרי ככלות הכל, חז"ל מיקדו את נקודת התורפה העיקרית שגרמה לאסון החורבן, בשנאת החינום שפשתה אז, והוה חידוש רב משמעות.

מבאר הרב פינקוס זצוק"ל את העומק של המושג "שנת חינוך":

חובת הלבבות (שער ו', פרק י') והרמב"ן (אגרת הרמב"ן) מבארים את שורש מידת הענוה, שעלינו להרגיש באמת ובתמים שכל אדם ואדם טוב יותר מאיתנו

* ומבארים רבנו בחיי והרמב"ן את היסוד, שהאדם תמיד צריך לחפש משהו בו השני עדיף עליו, ובוה יתמקד. משום שהשורש של "שנת חינוך" הוא "עין רעה". למצוא משהו רע אצל השני, ולהיתפש" דווקא בנקודה הזו מבין כל המעלות שיש בחברו, ואז לשנוא אותו על כך. ומעתה החפץ חיים בונה על פי דבריהם יסוד נפלא - מהי "שנת חינוך":

• המתבונן יראה שדעת החפץ חיים להגדיר את השורש העמוק של "שנת חינוך" בחטא אחד עצום ונורא - "לשון הרע". כי כל המקור לשנת איש את

לרעהו, הוא בכך שמביטים באופן שלילי על מעשיו של הזולת, ואז "רצים" לספר על כך לכולם. תחילתו ב"עין רעה" וסופו ב"לשון הרע"!!!

ונפלאים הדברים. שכן כאשר סוף סוף מוצא אדם "מום" בחברו, "פגם" בחליכותיו "וחיסרון" בהנהגתו, קצרה הדרך לכך שיביט בו בצורה מזלזלת, ואף ישתף חבר נוסף במה שגילה. ואם לא די בזה, הוא גם יצדיק את מעשיו בכך שעל אדם בזוי ושפל "מצוה" לספר לשון הרע, למען לא ילמדו מדרכיו. אותו אדם ישכח רק "פרט קטן" - שגם הוא לוקה בחסרונות.

כיון שכן, יבואר באופן נפלא, שהשורש של שנת חינוך נעוץ בחטא המרגלים. שכן השורש הוא "עין רעה" כלפי הזולת, והתוצאה הישירה היא לחשוב וגם לדבר עליו "לשון הרע". וזה בדיוק מה שהמרגלים עשו: הביטו בארץ ישראל בעין רעה וחיפשו ומצאו בה פגם - וקצרה הדרך לדבר על הארץ לשון הרע - "ארץ אוכלת יושביה", "פירותיה משונים"!

ולא השכילו להבין שאדרבה, זו מעלת ארץ ישראל שפירותיה משובחים ומגדלת עם של גיבורים, ואף הגויים מתו למענם ולטובתם על מנת שלא ישימו לב אליהם ולא יגרמו להם נזק.

ואם תאמר: הלא דיברו לשון הרע על דומם, ואם כן מדוע נענשו חמורות, הרי הארץ לא נפגעה מהם? אלא שהסוד נעוץ בכך, שלשון הרע הינו הבטח על הנקודה הרעה ולא משנה של מי או על מה. ולכן, העין הרעה בה הביטו כלפי ארץ ישראל, והלשון הרעה שדיברו עליה, הם הם השורש ממנו גדלה וצמחה אותה "עין רעה" בה החלו עם ישראל להביט איש כלפי רעהו.

משום שהלשון הרע שאמרו על דומם כמו ארץ ישראל - מרמז על לשון הרע שאמרו איש על רעהו! שהוא חמור הרבה יותר!

* וחיסוד העולה הוא אחד - כפי שהביטו בארץ ישראל בעין רעה ודברו עליה לשון הרע ומאסו בה - כך מאסו איש ברעהו, הביטו בעין רעה על חבריהם ודברו לשון הרע ושנאו את זה, עד שאמרנו: "בשנת ה' אותנו", זמכאן צמח השורש לשנת חינוך שחיה בבית שני!

לדעת הגאון מוילנא שורש של שנת חינוך הוא חוסר ביטחון בה'

אולם נראה לחוסף בדברי הכלי יקר רובד ועומק נפלא ביותר. שכן בנוסף לדעת החפץ חיים הסובר שהשורש לשנת חינוך הוא לשון הרע, ישנה דעה

נוספת וביאור אחר מהו השורש לכך. לדעת הגאון מוילנא (אבן שלמה ג', ב') שורש של שנת חינוך הוא חוסר ביטחון בה'.

* ומחדד הגאון מוילנא, שייקר העיקרים הוא ביטחון בה'. וממילא מחדש יסוד עצום ונורא שעדיף מי שבטוח בה' ועובר עבירות, ממי שמחוסר בטחון ועוסק בתורה וגמילות חסדים!! ומדוע? כיון שאף על פי שעוסק בתורה ובגמילות חסדים - אם עושה הכל כדי להגדיל כבודו, לעשות לו שם ולצבור לו ממון, עלול להגיע לבסוף לקנאה ושנאה.

וראה נפלאה מביא הגאון מוילנא מהגמרא במסכת יומא (דף ט"ו): "טובה ציפורנם של ראשונים מכריסם של אחרונים". וביאורו חז"ל יסוד עצום: הטעם שחדורות הראשונים עדיפים על האחרונים הוא משום שבבית ראשון - אף על פי שחטאו בעבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים - היו בוטחים בה' יתברך! אולם בבית שני - אף על פי שעסקו בתורה ובגמילות חסדים - חטאו בשנת חינוך ובקנאה, והכל בשל חוסר ביטחון בה'.

ובספר חובת הלבבות "צועק" רבנו בחיי לכל אחד ואחד מעם ישראל:

תאמין בה'!

אבל מהי "אמונה"? כיצד יכול אתה להעלות בדעתך שראובן הזיק לך? הפסיד לך? פגע בך? הרי ראובן הוא רק שליח! ואם לא ירצה ה', אין לשום אדם בעולם יכולת לפגוע בך! ואם כן למה תשנא אותו?

הזו מהפסוק: "בין פארן ובין תופל". שכן פארן זהו חטא המרגלים, ותופל הוא חטא העגל.

ומדגיש הכלי יקר, שזה לא כמו רש"י שביאר שתופל הוא החטא במו, אלא תופל מלשון: "נביאיך חזו לך שוא ותפל" - מלשון בית תיפלה של עבודה זרה.

* ועל כן, ב"י בתמוז נשתברו הלוחות בגלל חטא העגל [תופל], ובתשעה באב נחרב בית המקדש בשל חטא המרגלים שהיה באותו היום [במדבר פארן]. ו"בין המצרים" הוא בין שני החטאים הללו: "בין פארן ובין תופל".

ומוסיף הכלי יקר לבאר, שאף על פי שידוע ששני בתי המקדש נחרבו באותו היום - בתשעה באב, אף על פי כן צמים פעמיים בשני ימים שונים: ב"י בתמוז ובתשעה באב. ומדוע צמים גם ב"י בתמוז?

• הביאור מופלא ביותר: כיון ש"י בתמוז מתייחס לחורבן בית ראשון! ותשעה באב מתייחס לחורבן בית שני!

השנאת חינוך נולדה בחטא המרגלים

ומעתה יאירו דברי הגמרא במסכת יומא (דף ט"ו), שאמרו חז"ל: בית המקדש הראשון נחרב על עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים.

וזה בדיוק כפי שחטאו בראשונה בחטא העגל, ב"י בתמוז. כי צום י"ז בתמוז מתייחס כלפי בית ראשון שחטאו בו בעבודה זרה, כמו אבותינו שחטאו בעגל, ולכן נחרב.

ואילו בית המקדש השני נחרב בגלל שנת חינוך.

* מקשה הכלי יקר: מתי נולדה בעם ישראל "שנת חינוך"? ומתרץ חידוש נפלא: השנאת חינוך נולדה בחטא המרגלים!

• והראיה, שהרי אמרו מפורשות: "בשנת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים". ובדיוק כפי שבמרגלים חטאו בשנת חינוך, כך גם בבית שני חטאו בשנת חינוך, ולכן נחרב.

אלא שתמוה: כיצד אמרו עם ישראל דבר שכזה? וכי כל מה שעשה להם הקב"ה ניסים גלויים במצרים ועל הים, נתן להם תורה באותות ובמופתים וזיכה אותם בכל יום ויום במו, באר, ענן ושפע רוחני וגשמי - והכל "בשנת ה'", הכל בשביל "להשמידנו"? כיצד עלתה כזו במחשבתם להעליל שהקב"ה שונא אותם בעיצומו של שפע משמים?

* אלא אדרבא, הם אלה שהיו ממורמרים והרגישו שנאה בליבם. והדברים קשים מלאומרם, אבל מפורשים בילקוט שמעוני (תת"ה), וברש"י (א', כ"ז) וזה לשונו: "ה' היה אוהב אתכם אבל אתם שונאים אותו", וכפי שהם חשו כלפיו, כך גם חשבו שהוא מרגיש כלפיהם ושונא אותם, כמאמר שלמה המלך: "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם".

* וכיון שהרגישו שנאה כל אחד כלפי חברו, ממילא היו משוכנעים שגם הקב"ה שונא אותם. וכך נולדה כאן, בחטא המרגלים, "שנת חינוך", ופשה הנגע בבית שני בכלל עם ישראל!

וממילא מתבאר מהכלי יקר יסוד עצום:

חטא העגל הוא כנגד חורבן בית ראשון - כי בשניהם חטאו בעבודה זרה.

וחטא המרגלים הוא כנגד חורבן בית שני - כי בשניהם חטאו בשנת חינוך.

לדעת החפץ חיים שורש של "שנת חינוך" הוא לשון הרע

ולאור הדברים האמורים ניתן להבין, שמבין כל שבעת התוכחות שהוכיחם בראשונה, האריך משה רבינו דווקא בחטא המרגלים, כיון שביום זה נחרב בית המקדש וזהו החטא העיקרי שיש לעם ישראל לתת אל ליבם - "שנת חינוך".

אולם עדיין יש לחדד: היכן רואים בפסוקים שנת חינוך בין איש לרעהו? הרי בחטא המרגלים מודגשים בעיקר שני חטאים: דיבת הארץ רעה - לשון הרע על ארץ ישראל, וכפירה בקב"ה - שאמרו: "חזק הוא ממנו". ואם כן, מנין לכלי יקר שהיתה "שנת חינוך" בין איש לרעהו?

ובודאי תשיב תשובה נחרצת: אינני שונא אותו סתם כך. יש לי טענה חזקה מאוד: הוא פגע בי!

אולם על כך צועק רבנו בחיי: וכי ראובן עשה לך? הקב"ה עשה לך כך! ואף אם תאמר: ראובן רשע, מצווה לשנוא אותו! אבל אם היה ראובן פוגע באדם זר, גם אז היית שונא אותו? בודאי שלא! אם כן, אל תרמה את עצמך. אינך שונא אותו בגלל שהוא אדם רע, אלא בגלל שהוא עשה לך!

וזהו שנתא חנינם. כיון שהוא לא עשה לך מאומה!

הכל בגזירת הקב"ה, ואם אתה שונא את אותו אדם - אינך בוטח מספיק בהקב"ה. שכן אם אתה עדיין חושב שהוא עשה לך נגד רצון ה', זו כפירה במלכות הקב"ה המוחלטת!

וזהו העומק הנפלא בדברי הגאון מוילנא, ששנתא חנינם תלויה ישירות במידת הביטחון.

עם ישראל הסירו את ביטחונם בקב"ה, ותלו את ביטחונם אך ורק בעצמם ברכושם ובמשרותיהם, כדעת הגאון מוילנא. ומכאן קצרה היתה הדרך לשנאת איש את רעהו ולדברי לשון הרע, כדעת החפץ חיים. ולכן, אף על פי שעסקו בתורה ובגמילות חסדים - כשאין ביטחון בה', מוכרח שיתלה האדם את בטחונו בעצמו ובכספו, ואז פשוט וברור שביום מן הימים כשיגיע לעימות עם הזולת, יתנא בקנאה ושנאת חנינם, שעלולה לפעפעע בו כארס של נחש, ולהרוס כליל את מידותיו.

ומעתה, יאיר באור יקרות - שבעצם שני הטעמים לשנאת חנינם - אחד הם! וזאת משום שישנם רק שתי גישות שבהן ניתן להביט על העולם הזה - והם שני מסלולים ההפוכים זה מזה:

הגישה הראשונה: אדם שבוטח בה', באבינו שבשמים, שהכל מידו ואין להימלט מגזרתו - אזי לעולם יביט בעין טובה על הזולת. כי ישכיל להבין שאף אחד איננו יכול להרע לו, ואם כן "חברים כל ישראל", ויאהב את חברו כי כל ישראל בניו של הקב"ה. כי בשעה שמתבונן באמת ובתמים בדברי חז"ל: "הקב"ה ישראל והתורה - חד הוא", ודאי יאהב את חברו כמו את עצמו - כי הלא הם אחד.

והגישה השנייה: אדם שאיננו בוטח בה' יתברך - מוכרח עתה שיתלה את ביטחונו בכשרונו, חכמתו, רכושו ומשפחתו כי אין לו במי לבטוח, וממילא לעולם יפחד מזולתו פן יפגע בו או יגרום לו הפסד.

ולכן "עין רעה" ו"לשון הרע" נוצרו בעקבות חוסר ביטחון בה'! משום שהשורש הוא חוסר בטחון בה'! ואז מוכרח לבטוח רק בעצמו! וממילא התוצאה - היא שנאת חנינם ולשון הרע! כי בטוח ומשוכנע שהשני רק מזיק לו!

17 "אוהבים את הממוץ ושונאים אלו את אלו" ומעתה, אור גדול -

משום שניתן לשזור בדברי הכלי יקר, הן את דברי החפץ חיים, ששנאת חנם - שורשה מעין רעה ולשון הרע, והן את דברי הגאון מוילנא, ששנאת חנינם - שורשה מחוסר ביטחון בה' יתברך. שהרי המרגלים חטאו בכפליים: בלשון הרע - "דיבת הארץ רעה" (כדברי החפץ חיים), ובחוסר ביטחון בהקב"ה, שכן אמרו מפורשות: "חזק הוא ממנו" (כדברי הגאון מוילנא).

ואמרו חז"ל במדרש, שכששבו המרגלים איש איש לביתו, היה כל אחד מהם יושב בפינת ביתו ובוכה. באו בני משפחתו ושאלוהו: אבא, על מה אתה בוכה? מה ראית בארץ ישראל? השיב להם המרגל: אוי, כמה אזכה עוד לראותכם? עוד מעט קט וכולם נטבחים בארץ ישראל. יש בה ענקים!

שמעו בני המשפחה את הדברים והחלו כולם לגעות בבכי. הגיעו השכנים, האזינו אף הם אל הדברים, וגם הם הצטרפו לבכיה! כך בכו כולם! "ויבכו העם בלילה ההוא" - הכל הפגינו חוסר ביטחון בה', והוא השורש לשנאת חנינם.

18 לאף אחד לא אכמת ובמה חטאו? בשנאת חנינם!

ומעתה יאירו שני מאמרי חז"ל המבארים שעל שני מעשים שארעו - נגזר חדין של חורבן בית המקדש:

במסכת גיטין (דף נ"ו) מסופר, שעל קמצא ובר קמצא נחרב בית המקדש. שכן בר קמצא נעלב קשות מכך שסילקו אותו בבושת פנים מהשמחה אליה הוזמן בטענות, וכי אף אחד מהנוכחים לא מחה על המעשה ולא בא לעזרתו. לכן הלך למלך רומי לחלשין על עם ישראל שהם מורדים בו, ונקם ושילם לכולם. לא רק לכל המשתתפים בארוע, אלא לכלל עם ישראל.

ויש להבין: מדוע באמת אף אחד מהנוכחים בשמחה לא יצא להגנתו?

אלא שפשוט וברור שיש עוון שאינו כתוב בשום מקום, שהוא שנאוי בעיני הקב"ה יותר מכל העבירות החמורות. ואת הנקודה הפשוטה הזו - לא הבינו אנשי בית שני!

כי זאת היתה צורת החשיבה של עם ישראל בסוף בית שני:

הם אומנם קיימו תורה וגמילות חסדים, אבל רק מה שכתוב!

אולם בתוך ליבם שלטה הרגשה אחת בלבד - אני! אני! אני!

בר קמצא יכול היה לצאת בעצמו ממקום השמחה, מבלי שאחרים יבחינו בך, לכן חשבו שאר המשתתפים שאין סיבה למחות במארה, כי הרי בר קמצא גרם את הבושה לעצמו! וכן אותו אדון שהפועל רימה אותו, הרי יכול היה להיות מעט חכם יותר ולהרגיש בקונויה הנרקמת נגדו, על כן חשבו הבריות: מדוע שנמחה בפועל, הלא האדון גרם זאת לעצמו!

13 מזמור מאמר כ לדוד תפא

והוספת דברים מצאנו שם כאבן שלמה (אות א-ב) וז"ל:

בטחון והסתפקות המה כללים לכל המדות טובות והם היפך התאוה וחמדה, ועיקר הכל הוא הבטחון... כל העבירות והחטאים באים מחמדה כמש"א כי 'לא תחמוד' כולל כל הדברות וכל התורה, וההסתפקות שהוא היפוך הוא יסוד של כל התורה והוא אמונה שלמה שלא לדאוג דאגת מחור, ומי שלבו טוב במדת הבטחון אע"פ שעובר עבירות חמורות הוא יותר טוב ממי שמחוסר בטחון שע"ז בא לידי קנאה ושנאה אע"פ שעוסק בתורה ובגמ"ה, שכל זה אינו אלא לעשות לו שם.

14 והטעם ששורש החמדה הוא חסרון הבטחון, ביאר הגר"ח ש'הוא כופר בהשגחה אינו מאמין שהכל ע"י השגחתו יתברך, וזה מבואר היטב עפ"י החזון איש הנ"ל עיקר הבטחון הוא 'האמון שאין מקרה בעולם וכל הנעשה תחת השמש הכל הנכרזה מאתו יתברך, ולכן כשאין לאדם אמונה שלימה זו בא לידי חמדה, שרוצה מה שיש לחבירו, ואינו מאמין שמה שיש לו נגזר שיהיה שלו, ומה שיש לחבירו נגזר שיהיה לחבירו.

15 עפ"י מובנים היטב דברי הירושלמי שהוסיף על הבבלי 'שהיו אוהבין את הממוץ ושונאין אלו את אלו' דבאמת ענין אחד הם. דעיקר החסרון בהשנאת חנינם לא היתה צמצום השנאה בלבד, אלא שורש השנאה היתה החמדה ואהבת הממוץ של חבירו, שבא מחמת חוסר הבטחון בה', וכזה הוא שהראשונים עדיפי שהאחרונים לא היה לבם טוב שלא תלו בטחונם בה', וכך הבאנו מלשון הנצי"ב 'חורבן בית שני שהגיע ע"י שנאת חנינם ועיקרו היה אהבת ממוץ יותר מדאי'.

ועוד מתיישב היטב יסוד הדברים שאמרו חז"ל 'שקולה שנאת חנינם כנגד שלש כבירות עבודה זרה גלוי עריות ושפיכות דמים', וזהו משום דהדיברה האחרונה ד'לא תחמוד' שקולה כנגד כל עשרת הדברות שכוללים כל מצוות התורה, ושורשו הוא הבטחון בה' שהוא עיקר הכל ועיקר כל התורה כולה.

15 החפץ חיים והגאון מוילנא לא נחלקו - והימרד אחד הוא

ומעתה התבאר שיש לכאורה מחלוקת מהו השורש של שנאת חנינם:

לדעת החפץ חיים - תחילתו בעין רעה שמביט על הזולת וסופו בלשון הרע. ולדעת הגאון מוילנא - שורש הדברים הוא חוסר אמונה בה' יתברך, והמחשבה בכיכול חבירו הוא המזיק לו.

אולם יש לחקור, האם באמת יש כאן מחלוקת או שמה השורש הוא אחד? והמתבונן יראה שבאמת היסוד הוא אחד! השורש הוא כדברי הגאון מוילנא שיתנאו בחוסר אמונה בה'! וממילא התוצאה היא שנאת חנינם ולשון הרע שדיברו זה על זה.

כי בשעה שאמרו עם ישראל: "בשנאת ה' אותנו", מוכח בהחלט שגם שנאו איש את רעהו! שכן אם אדם אינו מאמין בה', הוא מאמין רק בעצמו - "אם אין אני לי מי לי". והשני? הוא משוכנע ובטוח שרק מזיק והורס לו!

וכך הגדיר חז"ל בירושלמי (יומא א, א) את ימי בית שני: "אוהבים את הממוץ ושונאים אלו לאלו שנאת חנינם".

א ולא השכילו ולא הבינו, שאם אדם "נזרק" מאירוע רב משתתפים בביזיון כה רב, ובעיני כולם זה לגיטימי לחלוטין, סימן שלאף אחד לא איכפת, כל-כל אחד דואג אך ורק לעצמו. ואם מעשה מרמה כה "מוצלח" של הפועל אינו זוכה לגינוי, מוכרח להיות ש"הלב" של עם ישראל אינו פועל כראוי.

זהו מעשה שהוא חמור בהרבה מ"לא תרצח"! ובפרט שהרי כל סיבת הקיום של בית המקדש היא האחדות!

לכן שנאת החינם הזו, שלילת מציאותו וקיומו של החבר, הביאה לחורבנו של בית המקדש!

* וכיצד נזכה שיבנה בית המקדש במהרה? הודיעונו חז"ל שזוכה בכך אך ורק אם נתחזק בשני היסודות העצומים הללו: האחד שנביט בעין טובה על חברינו ונימנע מדיבור לשון הרע כי כנגד שנאת חינם מוכרח שהתיקון יהיה באהבת חינם. ובנוסף, שנתחזק באמונה אמיתית בחקב"ה, כפי שאמר חב"ק הנביא, שמספיק דבר אחד בלבד בדורות האחרונים: "צדיק באמונתו יחיה"!

ובזכות האמונה [שהיא השורש] ואהבת החינם [שהיא התוצאה] - יבנה בית המקדש השלישי במהרה בימינו אמן!

שיחת אליהו

העיקרים הגורמים לאריכות גלותינו

בהקדמת ספר "חפץ חיים", כאשר מדבר על הענין של הגאולה והגלות כותב חז"ל, שמזמן החורבן ועד עתה, כל יום אנו מצפים ומתפללים לפני הקדוש ברוך הוא, שיקרב אותנו ואין מתקבלת תפילתנו לפניו, יש חומה של ברזל שמפסקת בינינו לבין אבינו שבשמים. ומוסיף החפץ חיים ואומר, "ובאמת לא עליו חז"ל הוא תלונתנו, כי אם על עצמנו, כי מצדו לא יבצר, חס ושלום, כמו שכתוב בישעיה (י"ט א), "הן לא קצרה יד ה' מהושיע ולא כבדה אזנו משמע כי אם עונותיכם". וגו'. וכאשר נחפשה דרכינו ונחקרה, איזה עונות הם מהעיקרים הגורמים לאריכות גלותנו, נמצאם הרבה. אך חטא הלשון הוא על כלו מפני כמה טעמים. אחד, כיון שזה היה העקר לסבת גלותנו, כמו שהבאנו מגמרא יומא ומירושלמי הג"ל, אם כן כל כמה שלא נראה לתקן זה חטא, איך תוכל להיות גאולה, כיון שזה החטא פגם כל כך, שעל ידי זה גלינו מארצנו, על אחת כמה וכמה שאינו מניחנו לבוא לארצנו".

והנה איתא (יומא ל"ט א), "תנו רבנן, ארבעים שנה קודם חורבן הבית לא היה גורל עולה בימין, פי', אחד מהניסים שהיו בבהמ"ק היה שבאשר היו מטילים את הגורלות על השעירים, שעיר לה' ושעיר לעזאזל, באופן תמידי היה עולה ביד ימין השעיר לה' ובשמאל השעיר לעזאזל, וכך היה יוצא למרות שהיו מערבים את הגורלות, והנה ארבעים שנה קודם החורבן, לא היה עולה הגורל

בימין, שם ה' לא היה עולה ביד ימין. ולא היה לשון של זהרית מלבין, פי', היו קושרים לשון אדומה של זהרית ולאחר שהיה הכהן הגדול יוצא מבית קודש הקדשים, והיה מכפר על עונותיהם של ישראל הייתה אותה לשון של זהרית מלבנה, אבל ארבעים שנה קודם החורבן כבר לא היה הלשון של זהרית מלבין, כבר לא התקיים הפסוק, "ולא היה נר מערבי דולק", פי', נס ואם יאדימו כתולע כצמר יהיו" (ישעיה א, יח). "ולא היה נר מערבי דולק", פי', נס גדול וקבוע היה במקדש, נר המערבי דולק היה מערב שבת לערב שבת, וזאת למרות העובדה שכמות השמן שהניחו בו זחה הייתה כמו לכל שאר הנרות, והנה את כל הנרות היו מדליקים בכל יום ויום, ואילו נר המערבי היה דולק בריציפות במשך כל השבוע, מעין נס תנוכה, והנה נר מערבי זוהי עדות על כך ששכינה שורה בישראל, שהרי שכינה במערב, ונר מערבי שהיה דולק מהוה סמל וסימן לכך ששכינה שורה בישראל, וארבעים שנה קודם החורבן נפסק סימן זה.

היו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן

* וממשיכה הגמ', והיו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן, פי', דלתות גדולות וכבדות מאד היו לו להיכל, עד כדי כך שכפי המבואר בתוספות שהיו שומעים את קולות צירי הדלתות בשמונה תחומי שבת, ואת קול הדלת עצמה שמעו עד זיחוח. והיה זה נחשב לנס נוסף. ונס זה היה מופלא ביותר, כי כל שאר הדברים שהוזכרו היו סימנים המבשרים רע, שהשכינה הולכת ומסתלקת מישראל, העבירות כבר אינן מתכפרות עוד, האדום כבר אינו הופך לבן, שכינה עתידה להסתלק, נר מערבי כבר אינו דולק, הימים והשמאל כבר אינן ברוכים די הצורך, סיטרא אחרא תחת היותה בצד שמאל באה היא לימין, עירבוביא באה לעולם, כולם היו סימנים מבשרי רע שהשכינה הולכת ומסתלקת.

22 אך ענין זה שהיו דלתות ההיכל נפתחות מאליהם, לכאורה יש להבין מת בא זה לבטא, עד שגער בהם רבן יוחנן בן זכאי שהיה בזמן הבית, "אמר לו היכל היכל מפני מה אתה מבעית עצמך", שהרי היה זה נורא לראות זאת, איך שלפתע נפתחות הדלתות מאליהן, והמשיך רבן יוחנן בן זכאי ואמר, "יודע אני כך שסופך עתיד להיחרב, וכבר נתנבא עליך זכריה בן עדוא פתח לבנון דלתך ותאכל אש בארזיך", ולבנון זהו בית המקדש וכן אמר רב יצחק בן טבלאי, "למה נקרא שמו לבנון שמלבין עוונותיהם של ישראל".

והנה בפשוטו, ענין הדלתות הנפתחות מאליהן, בא לומר שבית המקדש יהיה נח להיכבש והאויבים יוכלו להיכנס בשערי, הדלתות נפתחות - יש כניסה. אבל מבואר בספרים הקדושים, שרמו להם בית המקדש לישראל שהוא

עתיד להיחרב, השכינה עתידה לעזוב אותו, הנר המערבי אינו דולק, גורל לא עולה בימין, האדום אינו הופך לבן, העוונות מצטברות לחן, ואחרי שרמו להם על חורבן, בית המקדש עצמו אמר להם גם מפני מה עתיד הוא להיחרב, "הדלתות נפתחות מאליהן", וזה רמז לפה, הפה נפתח לבד, אדם אינו חושב מה לומר, איך לומר, מה לדבר ומה לא לדבר, הכל בבחינה של נפתח לבד, הפה של האדם הוא מעין דלת, השומרת על פתחי הפה, לא כל דבר מותר להכניס לפה, ולא כל דבר מותר להוציא מהפה, פה זהו מקום מקודש, וכפי שאומר הג"ר באיגרתו "כי הפה קודש קדשים", וקודש הקדשים צריך שמירה מעולה, כפי שכל מקום קדוש צריך שמירה, וכל דבר חשוב מחייב שמירה.

כתוב בפסוק, "מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה" (תהלים קכ, א), אומר הקב"ה שבפה התקין הוא שמירה כפולה, גם חומות של שיניים, וגם חומות של שפתיים, המקום הזה שמור באופן מיוחד, יש לו דלתות כפולות של בשר ושל עצם, "מה יתן לך ומה יוסיף לך" - מה עוד אפשר לעשות.

ה"מסילות ישרים" מאריך מאד בענין מה שמכניסים לפה שזה גורם לטמטום הלב ומסלק את רוח הקודש אותה נותן הש"ת לחסידים, והם נשארים משוקעים בטומאות העולם, כי מה שמכניסים לפה, נהיה בשר מבשרו וחלק ממנו, נורא הוא הענין של האוכל! אבל יש ענין גם של מה שמוציאים מהפה, "שומר פיו ולשונו" - שומר פיו זה מה שהוא מכניס לפיו, ולשונו זה מה שהוא מוציא מפיו. "שומר מצרות נפשו".

23 כשפיו של האדם נפתח מאליהו, נכנסת טומאה לתוכו

ואם פיו של האדם נפתח לבד חלילה, ונכנסים לתוכו עניני טומאה, השכינה מסתלקת ממנו. ודבר זה רצה בית המקדש להראות להם על ידי שדלתותיו הכבדות - השמירה שלו, נפתחות מאליהן.

אבל עם ישראל לא לקחו מוסר ולא למדו מזה, אמר לו רבן יוחנן בן זכאי, "היכל היכל מפני מה אתה מבעית עצמך", פי', אינני רואה שמפחידים ממך די הצורך, אינני רואה שאנשים לומדים מוסר ממעשיך והנהגותיך כלפיהם, ונמצא אם כן שאתה מפחיד את עצמך, ועל כן אין סיכוי, יודע אני כי בסופו של דבר תיחרב ואש תבוא ותאכל בארזיך. אנו רואים שבית המקדש בעצמו דיבר מה שכתוב ב"חפץ חיים", שזו הייתה סיבת חורבן הבית, הוא אמר את זה בלי מילים, הוא זעק זאת במעשים - הוא פתח את שערו.

בית שני - גוי אשר לא תשמע לשונו

כידוע ישנן שתי פרשיות של תוכחה בתורה, האחת בפרשת בחוקותי והאחת בפרשת כי תבא, וכתוב ברמב"ם, ששתי תוכחות אלו מרמזות על שתי חורבנות; התוכחה של פרשת בחוקותי היא על חורבן בית ראשון, וזו שבפרשת כי תבא מתייחסת כלפי בית שני. והנה בפרשת כי תבא - בבית שני, מובא בפסוק, "ישא ה' עליך גוי מרחוק מקצה הארץ כאשר ידאה נגש גוי אשר לא תשמע לשונו גוי עז פנים אשר לא ישא פנים לזקן ונער לא יחון" (דברים כה, מט).

והנה בית ראשון נחרב על ידי הבבלים, מבבל לארץ ישראל אין צורך לעבור את הים, ישנה דרך יבשה להגיע עד הנה, גם שפתם של הבבלים הייתה מובנת, הם דברו בארמית, וכל היודע לשון הקודש מבין גם את השפה הבבלית כיון שהשפות קרובות, יש להן שורש משותף, ואפשר היה להבין האחד את שפת רעהו. אבל בבית שני מדגישה התורה, "ישא ה' עליך גוי מרחוק", לא כמו בבית ראשון, שהבבלים היו כאן באזור שלנו, כי הגוי בבית שני, לעומת זאת, יבוא מרחוק, "מקצה הארץ", מסוף העולם, "כאשר ידאה הנשר" לנשר ישנן כנפיים גדולות וחזקות ויש לו כוחות לדאות למרחקים, כך יבוא עליך הגוי ההוא, כמו נשר, מרחוק, "גוי אשר לא תשמע לשונו" לא תבין את שפתו כלל.

ויש להבין מדוע מתארת בפנינו התורה את כל זה, כביכול קיימת איזו נפק"מ הנוגע לנו מהיכן יבא הגוי ומאיזה מרחק יבא, כמו כן מה נוגע לנו אם נבין את שפתו או שמא לא, והרי זו תוכחה על החורבן, וסוף סוף הרי בפועל גם הבבלים החריבו וגם הרומאים החריבו.

Here King David gives us a formula for long life. What can we do spiritually that will fill our days with good? We need to be careful with what we say. Refrain from speaking *lashon hora*, speaking negatively against others. Refrain from speaking *ona'as devarim*, that is, words that cause pain to someone else.

The verse does not tell us only, not to speak against others or cause others suffering, with our words. Rather, the verse tells us, "Guard your tongue." Just as we watch and guard our money and possessions, we need to guard our mouths. The words we say can be precious, and can do much good, but, just as a person who owns a dangerous weapon needs to guard it to prevent accidental harm and damage, so too we need to watch what we say. Otherwise, one might carelessly cause others immeasurable pain and suffering.

29

בבית ראשון, רק נפרץ הגג למעלה. כדי לרמז לנו שהגורם שהעלה את כל העוונות למעלה, היה חטא הלשון. קטרוג העבירות של ראש העם מעלה את כל העבירות של כלל ישראל, הרי הם עומדים בראש העם, ואשימם בראשיכם, דורשים חז"ל "ואשמם בראשכם כתיב" הראשים חוטאים וזה מעלה את העוונות של כולם יחד, חטא הלשון של ראשי העם בבית ראשון העלה את כל העבירות של שפיכות דמים, עבודה זרה וגלוי עריות, כי זהו הטבע של הלשון שמקטרין!

אבל בבית שני נחרב כל הבית, שנאמר, "זכור ה' את יום ירושלים האומרים ערו ערו עד היסוד בה" (תהלים קלז, ז) - "ערו" לשון לשבור, לערער, מלשון רעוע, הכל נחרב, וזה מלמד אותנו כי פשה ונפרץ חטא הלשון בכל שכבות הציבור כולו, וכשנתבונן במעשה שעשה בר קמצא ונכל להבין היטב מדוע חרבה ירושלים, זה הביאור של 'אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים'.

מהלך הדברים היה כך, לא הקריבו את קרבן הקיסר, והטעם שלא הקריבו את קרבנו היה משום שהטילו בו מום בניב שפתיים ואיכא דאמרי בדוקין אשבעין, ובא לרמז לנו שנדע כי גורמי החורבן, הם 'שפה', 'דיבור', הנחגת הפה לא הייתה כשורה, היה מום בפה, אמנם אצל הגויים דבר זה אינו נחשב למום, אבל לדידן הוי מומא, אצל גוי לדבר דבורים אלו אינו נחשב למום, הם אינם מצויים על לשון הרע, אצלם זה לא מום, מגויים איננו מצפים שלא ידברו דיבורים, הלוואי שלכל הפחות לא יחרגו, שלא ישחטו ולא ירצחו!

30

לדידן הוה מומא - מעלת קדושת נשמת ישראל

אין להם לאומות העולם את מעלת ישראל וקדושת ישראל, אין להם את נשמת ישראל, הדיבור הרי קשור לנשמה, כל כח הדיבור בא מן הנשמה, והנשמה של איש ישראל היא נשמה אלוקית חלק אלוך ממעל, וכמו שכתוב ברמח"ל שהיא יותר גדולה וחשובה מחמלאים עצמם!

ומאחר ויהודי יש לו נשמה אלוקית, חלק אלוך ממעל, כפי איכות הנשמה ומעלתה כך הם גם הדינים הניתנים לנשמתו, והדבר הבא מן הנשמה באופן ישיר - זה הדיבור. כל החיות שיש בו באדם, כל שאר הפעולות שלו, קיימות גם אצל בעלי חיים, גם הם הולכים, רצים ומוליכים, אוכלים, שותים ונהנים, הכל יש להם, הדברים הללו אינם מעלת האדם, כל זה מקורו אינו מן הנשמה. מה שבא מהנשמה זה הדיבור, "ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה" (בראשית ג, ז) - "לרוח ממללא", הדבר הישיר שבא מהנשמה זה הדיבור, "הדעה והדיבור לחי העולמים". אדם שיש לו דעת וכוסר דיבור, דבר זה מקורו מהנשמה האלוקית. בשלש דברים דומה האדם למלאכים, יש לו דעת כמלאכי השרת, מספר בלשון הקודש כמו מלאכי השרת, ובעל קומה זקופה (תהלים ס"ז א), אלו הן החלקים האלוקיים שבו.

בעלי חיים הם חסרי דעת וחסרי דיבור, משום שיש להם נפש ואין להם נשמה, גוי יש לו נשמה קטנה, הוא יכול להתגייר, וכאשר הוא מתגייר מקבל הוא נשמה אלוקית, ומאז מקבל הוא נשמה יהודית. אבל אנחנו קבלנו כבר בתחילת הדרך 'נשמת ישראל', לנו יש נשמה אלוקית, דומים למלאכי השרת, כתוצאה מכך בא כח 'המדבר' שלנו. ובכך נבין מדוע ישנם דינים רבים וחמורים כל כך בדיבור, והעונש עליהן אף הוא חמור כ"כ. לשאר האיברים ג"כ קיימים דינים, ישנם הלכות, ה' רצה לזכות אותנו ולפיכך חרבה לנו תורה ומצוות, יש לנו מצוות בכל האיברים השונים, אבל הדבר החמור ביותר, השקול כנגד רציחה וגילוי עריות ושפיכות דמים - הוא 'דיבור'.

אלא שכאן רומזת לנו התורה את סיבות החורבן, שהרי הכל בא ונסבב באופן של מידה כנגד מידה, וכשחז"ל באים ללמדנו מה היא החומרה הנוראה בדיבור, אומרים הם לנו, דע לך שהאדם יושב כאן, ופוגע ברומי, אצל חז"ל 'רומי' היתה מושג של מקום רחוק, שעל מנת להגיע אליו צריכים היו לעבור את הים הגדול, וזה נקרא 'קצה הארץ', וכאשר באים להדגיש לנו את חומרת הלשון אומרים לנו, דע לך, כשרוצה אדם להזיק את הבריו, עליו להתקרב אליו בכדי לפגוע בו, אם רוצה הוא לזרוק בו חיצים, רומחים, כידונים, או לירות בו ברובה, מוכרח להיות באינו שהיא קירבה אליו, וללא זה אינו יכול לפגוע בו. אבל כל זה חיצים, בחברות וברמחים ובכל כלי משחית, אז עליו להתקרב אליו על מנת להרוג אותו. אבל ב'לשון', אומרים חז"ל, יושב אדם כאן, אומר מילה וביכולתו לפגוע ברומי, באמריקה, בסין, ובכל העולם כולו, אין צורך בטילים, ואף לא בדלק, לא משתמשים באמצעי שיגור ולא מצויידיים בצבא, ללא מודיעין וללא סוללות מל"ם, אלא יושב בחדרו ואומר מילה, ובכך יכול הוא להרוג בן אדם בסוף העולם, איזה נשק רב עוצמה הוא הדיבור!

26

כנגד מה שחטאו בלשון - גוי אשר לא תשמע לשונו

וכן הוא מידה כנגד מידה, בעבירות של בית שני, נאמר "ישא ה' עליך גוי מרחוק" אתה פגעת באנשים מרחוק באמצעות הדיבור, גם הגוי יבוא מרחוק, "מקצה הארץ", מסוף העולם יבוא עליך גוי, "כאשר יראה הנשר" [כולם יודעים שסמלם של הרומאים מחריבי הבית השני, היה סמל הנשר, על המגינים שלהם, על הדגלים שלהם, על האוניות שלהם, הייתה צורה של נשר]. "גוי אשר לא תשמע לשונו", מידה כנגד מידה, לא תשמע לשונו, לא תוכל לדבר אתו, הרומאים היו מדברים בלטינית, לטינית זוהי שפה שאין לה שום קשר ללשון הקודש ולא היה שייך שידיברו איתם שירחמו עליהם, והוא כנגד מה שחטאו בלשון. דברו על פלוני ועל אלמוני, עכשיו אתה רוצה לבקש עם הלשון, והוא אינו מבין מה שאתה מדבר ומבקש - "גוי אשר לא תשמע לשונו".

ותכונה זו מגיעה בשורשה מעזות פנים, "גוי עז פנים אשר לא ישא פנים לזקן נער לא יחון", ממש כמו שכתב הרמב"ם בהלכות טומאת צרעת (פרק ט"ז ה"ו ו"ל), "וזו דרך ישיבת הצלצים הרשעים בתחילה מרביין בדברי הבאי כענין שנאמר וקול כסיל ברוב דברים, ומתוך כך באין לספר בגנות הצדיקים וכי' ומתוך כך יהיה להן הרגל לדבר בנביאים ולתת דופי בדבריהם וכי' ומתוך כך באין לדבר באלהים וכופרין בעיקר וכי'". אף אחד לא ניצל מחמתו של החוטא. ובעונש מידה כנגד מידה, הביא הקב"ה עלינו גוי שכזה, עז פנים, שלא היה איכפת לו, ילדים זקנים חולים מבוגרים כולם יחד ללא הבחנה, "פני זקנים לא נהדרו" (איכה ה, יב) כולם שווים אצלם, אין להם דרך ארץ, את כולם הם רומסים דורסים והורגים, וכל כך, משום שגם אתה היית אכזר!

ניב שפתיים - לדידהו לאו מומא

הגמרא בגיטין (נ"ו א) מתארת במעשה דקמצא ובר קמצא, "אזל אמר ליה לקיסר מרדו בך יהודאי, אמר ליה מי ימר, אמר ליה שדר להו קורבנא חזית אי מקרבין ליה, אזל שדר בידיה עגלא תלתא בהזי דקאתי שדא ביה מומא בניב שפתיים ואמרי לה בדוקין שבועין, דזכתא לדידן הוה מומא ולדידהו לאו מומא".

והנה גם הגויים אינם מקריבים בעל מום, שהרי הקרבת בעל מום אין זה מכוונת, "הקרביהו נא לפחתך הירצן או הישא פניך" (מלאכי א, ח), אבל אצל הגויים רק מחוסר אבר נחשב לבעל מום, בהמה חסרת עין, ללא יד, בלי רגל, זה נחשב מום אצלם, זה נקרא בעל מום, אבל שריטה קלה בעין, או חתך בשפה, באופן שלא נפגם מאומה, אצל הגויים אין זה נחשב למום, זו בחמה קשירה לחלוטין. הקיסר מצד עצמו אומר שלחתי בהמה טובה בלי מום, והוא

מצפה מהם שיקריבו אותה, וכשתגיע הבהמה לבית המקדש, והרי לדידן הוי מומא, וממילא לא יקריבו, וכך תכנן הוא את התחבולה והעלילה.

אבל ישנו רובד נוסף המצביע בפנינו על סיבות החורבן, כשנאמר 'אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים', הרי אין הביאור שעל קמצא ובר קמצא בלבד חרבה ירושלים - 'האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף'? אלא ודאי שסיבת חורבן בית שני היה בעון לשון הרע ושנאת חנם, ודבר זה פשט בכל המון העם.

בית ראשון - שנאת חנם - חטא הדיבור בניב שפתיים

גם בבית ראשון היה לשון הרע, וכפי שהגמרא (יומא ט"ב ב) מקשה, "ובמקדש ראשון לא היה ביה שנאת חנים והכתוב מגורי אל חרב היו את עמי לכן ספוק אל ירך, ואמר רבי אלעזר אלו בני אדם שאוכלים ושותים זה עם זה ודוקרים זה את זה בחברות שבלשונם", ומשני "ההוא בנשיאי ישראל הואי", והיינו שזה לא היה נפוץ בכל העם, אלא רק בנשיאים ובצמרת העליונה, שם היה נפוץ העניין של לשון הרע, אבל לא בקרב ציבור בכללותו. ולכן בבית ראשון נחרב רק גגו של בית המקדש, שנאמר "ויגל את מסך יהודה", הכתלים לא נחרבו

"A person can only participate in the higher worlds," writes the Chimus, "through his speech. This is the most distinguished part of the human being. It is what distinguishes him as a person in the verse, 'And the Lord breathed into the person a nefesh chayah, a living spirit.' Targum Onkelos translates nefesh chayah as 'ruach memalela, a spirit that speaks.' All the other parts of the body are inanimate [in the higher sense], and if a person were to corrupt [his speech], his body would remain entirely inanimate, a useless vessel. Therefore, a person must keep his word..."

A person "participates in the higher worlds through his speech."

SPIRITUAL GROWTH IS NOT AUTOMATIC

An astounding Chazal (Vayikra Rabbah 26:2) puts the importance of good middos into perspective. In the days of David HaMelech, even the small children were so proficient in Torah that they were able to explain each law of the Torah in 98 different ways. Despite the generation's greatness in Torah, when they waged war against their enemies they suffered losses in battle, because the people spoke lashon hara. In contrast, the entire generation of King Achav worshiped idols, but since they refrained from speaking lashon hara they did not fall.

How could it be that the tremendous amount of Torah study in David HaMelech's time did not protect the generation from defeat? In addition, how were there gossipmongers in the times of David HaMelech? Does not Torah study automatically generate good middos?

With regard to spiritual growth nothing is automatic. A person who does not make a conscious effort to work on himself in a particular area will remain deficient in that area. It is evident from Chazal that a deficiency in middos is so significant that it overrides other mitzvos and tips the scales against the Jewish people.

Another example of the severe ramifications of a deficiency in middos is the destruction of the second Beis HaMikdash. Chazal tell us that although the people of that era studied Torah, performed

mitzvos, and acted charitably, since they were guilty of sinas chinam the Beis HaMikdash was destroyed. All of the mitzvos they did could not compensate for their shortcomings nor prevent the calamity that bad middos precipitate. This brings us to the realization that we have no choice but

to consciously invest effort in developing good middos. Such qualities do not simply happen by themselves, and when there are failings in this area, the consequences can be catastrophic, chas v'shalom.

Hatred has no place among the Jewish people — especially among those who spend their days immersed in Torah study. The mishnah (Sanhedrin 3:5) tells us, "What is an expression of hatred?"

When, as a result of his hatred, one does not speak to another person for three consecutive days."

Our generation has not been cleansed of the hatred that caused the destruction of the Beis HaMikdash. During the days leading up to Tishah B'Av, and all the more so on Tishah B'Av itself, we should make a conscious effort to purge ourselves of sinas chinam, restore harmony to those relationships that we have neglected, and once again speak to those people whom we had resolved to ignore.

(Daas Shlomo, unpublished manuscript)

בעיני זה מובא במדרש רבה [ברבים ו, יז] "אמר רב אסי, אין אדם אומר לשון הרע עד שכופר בהקדוש ברוך הוא, שנאמר: [תהלים יב, ה] אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו."

ובמסכת ערכין [שם] מובא עוד "ואמר ריש לקיש כל המספר לשון הרע מגדיל עונות עד לשמים שנאמר [תהלים עג, ט] שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ". מבאר המהרשי"א ז"ל "מגדיל עונותיו כו' שנאמר שתו בשמים פיהם וגו'. דהיינו במי ששוכן בשמים כמ"ש לעיל שאומרים מי אדון לנו...".

והדושה, על כן נחשב המספר לשון הרע כאלו כפר בעיקר, לפי ואומר בלבבו כי שפתיו ברשותו ומפני שאין בה מעשה וכי הוא השליט

על לשונו, וגמר בדעתו, כי אין לו לכלוא את רוח שפתיו מדבר העוליה על רוחו, וכי האיברים המה לבדם אינם ברשותו לחטוא בהם, כענין שנאמר [תהלים יב, ה] שפתינו אתנו מי אדון לנו, ולא יאמר איה אלהי עושי אשר כל תנועות יצירותיו נתונות המה לו, אחת מהנה לא נעדרה, כלם לעשות רצונו משועבדות, רק אין דבר, וארשת שפה ברשותנו, לא כן הרשעים החוטאים בשאר עבירות, כי יודעים הם כי רע ומר עזבם את השם, אך נמשכים אחר תאותם ויצרם המתגבר, וצר להם על זה. עכ"ל.

שיחות תשובות תפ

משיח יבוא מתוך אהבת ישראל

ידוע לכולנו, שתיקון השלם וביאת המשיח, תלוי באהבת חיים, התיקון של בכיה של חיים, ושל שנאת חיים חיים נמכרו, האור לשמים זי"ע, אמר, שצריך לפרסם ש'משיח יבא מתוך אהבת ישראל, ובעז"ה נבאר העבודה המיוחדת של אהבת ישראל, משה רבינו, גואל ראשון גואל אחרון, מגלה לנו שהעבודה הראשונה הוא, ויצא אל אחיו לצאת מעצמו, ולהיכנס למצב של אחרים, מהחכם סופר ועוד צדיקים זי"ע, איתא, שכשם שהיה בגלות מצרים כן יהיה קודם ביאת המשיח, וכמו שנאמר כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, קודם גאולת מצרים היה הגזירה של 'תבן לא ניתן לעבדך', 'תבן' ר"ת ב'מסתרים ת'בכה נ'פשי, 'תבן' מרמו לעולם הבינה, בינה בחינת יובל, חירות, על ידי התבן אפשר לפתוח החבל הקושר את האדם בתוך עצמו ועבור עצמו.

צאת מה'קטנות' העוסק ב'גרימה'

אחד מהבחינות הקשות שבגלות עשו ואדם הוא, הענין של 'לגרימה', היצר וחילולתו ניסו, ומנסים עדיין, לעקור מליבו של האדם להרגיש את חבירו, אלא שיהיה כל דאגת האדם עבור עצמו כסדר, בעת שמחת בית השואבה היה 'שואבין רוח הקודש', רוח קדשך שזה ההיפך של 'לגרימה', ההיפך של קדושה וטהרה הוא מה שהאדם דואג כל היום לעצמו, ואינו חושב כלל עבור חבירו, אבל הקדושה הוא

כולו הדאגה עבור השני, כשהאדם מתיישב ללמוד יתבונן, כמה אנשים היו חפצים לשבת עכשיו בבית המדרש אצל הגמרא, או להיות בעת התפילה, ואין עולה בידם מחמת כל הצרות שהקיפו אותם רח"ל, שהם או בניהם נמצאים בבתי הרפואה, ויבקש עליהם, אבינו רחם עלינו, ובאופן זה יתיישב ללמוד, שער הנ' של היצר הרע הוא

לגרמיה, שיחיה האדם רק עבור עצמו, אבל כבר אמר החתם סופר זי"ע, שאבינו שבשמים ברוב רחמנותו נותן לנו בחינת הגדלות, ויגדל משה, ויצא, לצאת מעצמו, בחינת משה הוא דעת, התקשרות והתחברות, אצלו היה ויצא, שיצא מעצמו, והלך להתחבר עם צרתן של ישראל.

זכור ד' לבני אדם, אותו אדם המביא את הקליפה של לגרמיה, הידים ידי עשו, וכמו שאמר הרבי ר' אלימלך זי"ע, שזהו הקליפה של קמצנות, ידים קמוצות, שהכל רק עבור עצמו, עשו ואדם ועמלק, הם המה הקליפות המפריעים לאדם ליתן עיניו ולכו להיות מיצר בצרתן של ישראל.

ומשום כן שם פעמיו לביתו של העשיר, וכאשר הגיע אל העשיר, שמח העשיר באורח החשוב, ובפרט בידעו שהצדיק השפיע עליו את העשירות, ודיבר עמו על דא ועל הא, בתוך הדברים צוה לו הצדיק להכניס לחדר מראה, ואמר לו להביט במראה, ושאלו מה אתה רואה, אמר לו העשיר, אני רואה את עצמי, הלך הצדיק והעמידו אצל החלון ואמר לו, ומה אתה רואה עכשיו, אמר לו העשיר, אני רואה בני ישראל עוברים ושבים, אמר לו הצדיק, מה בין הזוכית הזאת לזוכית הזאת, אלא שכאשר מורחים מעט כסף וזהב על הזוכית, שוב אין האדם רואה אלא את עצמו ובשרו, ואמר לו הצדיק, מוכח מכאן, שכאשר יתחילו לגרד את הכסף וזהב שוב תתחיל לראות את אחיך בני ישראל, תיכף תפס היהודי הכונה ופרץ בככי, ואמר, רבי אני מבקש לחזור בתשובה. וזהו הענין של יודי זהב, שמכסה לב האדם מאהבת ישראל, וביום פקדי ופקדתי, קודם ביאת

המשיח מכסים הקליפות את לבו של האדם מלהרגיש בצרות ישראל, ואיתא מהתפארת שלמה, החזון איש, ועוד צדיקים זי"ע, שעיקר הצדקה השייכת לכל אחד, הוא שיתפלל עבור חבריו.

ואיתא מר' ירוחם זי"ע, דברים חריפים מאוד, ואנו אומרים הדברים, כי אל היצר יש לדבר בשפה חריפה, וכמו שאיתא מבעל התניא, והרוזנינער זי"ע, וביותר יש להתעורר בזה בימים אלו, ר' ירוחם אומר, שיתכן הדבר שהאדם נמצא בדבקות עצומה, הן בעת תפילה מתוך דבקות עצומה, והן בעת הודאה להשי"ת מתוך דבקות עצומה, ובעצם הוא רשע מרושע, שהוא עומד ומודה להשי"ת על מה שזכה לבנים, בו בזמן שיש הרבה בתים שעדיין לא נפקדו בוש"ק, הם או בניהם, ואינו זוכר כלל לבקש עליהם.

על כן כולנו כאחד נתאחד, באש אתה עתיד לבנותה, באש של אהבת ישראל, באופן של 'בהגיגי תבער אש', להשתדל

בשבוע זה, ברוחניות ובגשמיות, בכל ענין שמשפיע השי"ת טובה על האדם, לזכור כל רגע ורגע מצער חבירו, אם בבני, אם בחיי, בבריאות הגוף, (לפני כמה שבועות התקשר

העבודה להחזיר ביהמ"ק הראשון והשני ע"י ב' דברים אלו, דהיינו פה אלם, כח השתיקה האמנם אלם, ועי"ז צדק תדברון, מדברים דיבורי צדק לפני הקב"ה.

וזו עבודת בין המצרים, ובמיוחד בשבתות של ימים אלו, שבת הוא כח שתיקה יחיד עם כח דיבור, כתיב (שעי' נח, יג, יד) 'ממצוא הפצץ ודבר דבר אז תתענג וגר' והאכלתיו נחלת יעקב אביך, כתיב ודבר דבר היינו שלא לדבר בשבת דיבורים יתירים, כמו שאיתא בתוס' (שבת ק"ג, ב) 'כדאמר בריקרא רבה (פרק לה) ר"ש בן יוחי הוה ליה אימא סכתא

דהות מישתעיא סגיא אמר לה אימא שבתא הוא שתקה משמע שאין כל כך לדבר בשבת כמו בחול, והיינו בחינת השתיקה של שבת. ויש כח הדיבור בשבת, כמושיא הרח"ק רבי צדוק הכהן זי"ע זכ' ודבר דבר הוא לשון צווי דהיינו לדבר דיבורים לפני הקב"ה, הרי שיש כח שתיקה יחיד עם כח הדיבור, ולכן בשבתות של ימי המצרים בכח השבת שמתקן הדיבור בשלימות זוכין לצאת מן המצר. ובוה זוכין לנחלת יעקב אביך דהיינו שבת שהוא נחלה בלי מצרים היפך הימי המצרים.

מו הלקה תמו-אב והלבוש

מריבה גדול כחו. וכמ"ש ז"ל תולה ארץ על בלימה על הכולם פיו כו'. והוא אהרן אוהב שלום ורוחף שלום. ובאמת כ' אלו תלוין זה בזה. כי כפי שמירת הפה כך יכולין לפתוח הפה בתורה. וזה הרמז שפתים ישק משיב דברים נכוחים. פי' המשיק שפתותיו שלא לדבר דברים בטלים הוא משיב דברים נכוחים.

הנה בית המקדש נבנה בחלקו של בנימין עם רצועה יוצאה מחלקה של יהודה, וי"ל מכאן סמך כי בנין בית המקדש תלוי בשלימות מדת השתיקה, כי זה הוא מעלת שבת בנימין כמו שאחז"ל (ברי' ע"א ה) על אבנו שנקרא ישפה יש פה' ושוקק, הרי שבנימין שייך המינות למדת השתיקה, וזה עיקר הדבר המביא את השכינה הקדושה למטה קדושת הדיבור. והנה יהודה הוא כח הדיבור, הכח להודות להלל ולשבח את הבורא כמו שמצינו אצל דוד המלך ע"ה שהוא משבט יהודה. ופי' שניהם יחיד, יהודה ובנימין, דיבור ושתיקה היה השראת השכינה. ולכן נשאר לדורות

ברית הלשון וברית המעור תלוין זה בזה, וכאשר הלשון מתוקן אז האדם הוא משומר במדת צדיק. ושמירת הדיבור הוא בב' כוחות, לדבר מה שצריכים, ולשתוק ממה שאין צריכים לדבר, ועי" כח הדיבור עם כח השתיקה נעשה האדם בשלימות, פה אלם' עולה בנימטריא יוסף כמוש"כ בספר ברית כהונת עולם (מאמר בית תפלה סופ"א), לרמז שע"י שמירת הלשון זוכין לשמירת הברית, ושמירת הלשון הוא ע"י ב' אלו פה וגם אלם, ואז זוכין למדרגת יוסף, מדת שמירת הברית. וענין זה מבואר בשפת אמת (סוכות, תני"ז) 'קבעו חכמים הרבה בקשות ביום הערבה. כי כחן של ישראל כפה. וערבה דומה לשפתים ופה כמ"ש חז"ל. והנה יש ב' שפתים. ונראה הרמז כי שבת הפה הוא בדיבור ובשתיקה כמ"ש מלה בסלע משתוקא בתרין. והרמז ב' ערבנת ב' שפתים הם כחי אהרן ומשה. כי משה רבינו הוא כח הפה בתורה. ואהרן כתיב ב' וידום אהרן והוא כח השתיקה. ומאחר שמצינו כי גדול לשון הרע מכל העבירות נמצא הכולם פיו בשעת

Silence develops the deep well of the personality. This is an obligation, not a luxury. There must always be more to the personality than that which can be expressed. If you can sum up what you are in a few minutes of talking, you are just that — a few sentences from beginning to end. No matter how much is discovered, revealed, there must be infinitely more. There is

אחד מיסודות התורה, עליו מדברים רבות בזמן האחרון, הוא ענין לשון הרע. ובאמת, מאז שמרן החפץ-חיים זצ"ל 'הפך את העולם' בענין חשוב זה, חלה התעוררות גדולה בנושא, ומבחינה מסויימת הוא ממש תיקן את העולם. אנו יודעים שלשון הרע זו עבירה חמורה, וזה נכון. אבל עלינו לדעת כי מלבד עצם האיסור לדבר לשה"ר על אנשים, על חברים, ישנו חלק נוסף בנושא זה, והוא: המידה הכללית הנקראת שתיקה, לאו דוקא מלשה"ר.

ישנו מעשה מופלא שמספרים על האדמו"ר מרוז'ין זיע"א, אחד מגדולי האדמו"רים מלפני כמאה וחמשים שנה. מנהגו היה, שעל השולחן שהוא ערך לחסידיו [ה'טיש'], היה יושב בשקט, בדממה.

ומספרים שפעם שאלו את הגוי שהיה מנקה את בית המדרש של האדמו"ר, מה ראה שם. נענה הגוי ואמר בזה הלשון: "ראיתי שם שולחן ארוך שיהודים יושבים משני צדדיו. בראש השולחן יושב זקן אחד, הוא שותק וכולם מקשיבים..." איזו הגדרה נפלאה: המילה היפה ביותר שנאמרה שם - זו השתיקה!

אצל אליהו הנביא מובא תיאור של שירת המלאכים: "ויאמר צא ועמדת בהר לפני ה' והנה ה' עובר ורוח גדולה... לא ברוח ה', ואחר הרוח רעש לא ברעש ה'... ואחר האש קול דממה דקה" (מלכים א יט, יא-יג). השיא של השירה הוא: "קול דממה דקה", כמו שנאמר "לך דומיה תהילה" (תהלים סה, ב) - השבת הגדול ביותר הוא הדומיה.

נצייר לעצמנו: אילו היה נכנס לכאן תלמיד חכם גדול, היו כולם מנמיכים את טון דיבורם ומתחילים ללחוש. אבל אם היה זה תלמיד חכם עצום, גדול הדור - היו כולם שותקים, היתה משתררת דממה באולם!

שתיקה היא השירה הגדולה ביותר, יותר מהשיר היפה ביותר שישנו. והז"ל אומר: איזו שירה מחזיקה את העולם? "תולה ארץ על בלימה", כאשר יודע לשתוק לכבוד שמים, כאשר הוא מתפוצץ לומר מילה, לעקוץ את השני, להראות את עצמו חשוב יותר. אך הוא צועק שתיקה לכבוד השי"ת - זוהי הגדלות שבגדלות!

43 הבה ונראה מה היה כאן: בא אברהם אבינו לפני הקב"ה ואמר: רבש"ע, לחינם עמדתי בעשרה נסיונות? ענה לו הקב"ה: מה אעשה, עם ישראל עשו הרבה עבירות. בא יצחק ואמר: לחינם פשטתי את צווארי להישחט? וגם לו ענה הקב"ה את אותה תשובה. וכך גם ליעקב אבינו ולמשה רבינו. אף אחד לא הצליח להציל את עם ישראל.

עד שבאה רחל אמנו. בעצם, מה עשתה רחל? היא שתקה! אבל פעולה זו של השתיקה פשוט פוצצה את העולם. היא ראתה איך שכל בית ישראל נלקח ממנה, איך שהיא עתידה להיכנס לבית עשו, היא ראתה דברים נוראים, ומה היא עשתה? נכון, היא גם עשתה מעשים נפלאים, אבל בעיקר היא שתקה! זהו הכח המופלא שישנו באדם - לעצור את עצמו!

אכל נהג יודע כי הכלל הראשון בנהיגה הוא: אם אין מעצור [ברקס] - אל תיכנס למכונית! המעצור הוא הדבר החשוב ביותר במכונית! ושוב, אינני מדבר על לשה"ר, אלא על הכח לשתוק. לפעמים צריכים לשתוק גם כשמוותר לדבר.

ואעפ"כ היא אינה עושה כן. מדוע? כי אחותי תתבייש! הכח לשים 'ברקס', לשתוק בשעה שמורגשים שמוכרחים לדבר ומוכרחים להגיב - כח זה הוא הכח אשר יביא בעז"ה את הגאולה, כמו שנאמר "ויש תקוה לאחריתך ושבנו בנים לגבולם".

45 *Step by Step* doesn't include the amount of money spent on Shabbos and Yom Tov, so too, Hashem doesn't deduct the number of words one uses for Torah, tefillah and chessed. Therefore, since a person's words are limited, he should be deliberate in his speech and use words sparingly, for they are very precious.

The holy Baal Shem Tov quotes a *passuk*: נַפְשִׁי יִצָּאָה בְּדַבְרִי, *my soul departed at his decree (Shir HaShirim 5:6)*. The Baal Shem Tov would translate this *passuk* homiletically: בְּדַבְרִי, *while one is engaged in speech*, a little part of one's soul is leaving. נַפְשִׁי יִצָּאָה בְּדַבְרִי, *my soul leaves me when I speak*. Every time we speak we are depleting our bank account of words.

46 Another insight about *shesikah* can be found in the wondrous *peirush* called *Machzor Vitri* on *Pirkei Avos*.

Referring to the mishnah that says לֹא מְצַאֲתִי לְגוֹף טוֹב אֶלָּא שְׁתִּיקָה, *the Machzor Vitri* quotes the Gemara that says: יָפָה שְׁתִּיקָה לְחֻכְמִים קָל, וְחוֹמֵר לְטֹפְשִׁים, *Silence is fitting for the wise, all the more so for fools (Pesachim 99a)*. To this he adds: יָפָה הַשְׁוֹתֵק וְעוֹשֶׂה, *One who is silent and performs and acts according to what he learns is better than one who learns, and expounds eloquently what he learns to the public, and expounds eloquently what he learns to the public, and expounds eloquently what he learns to the public, but he himself does not fulfill it*. Unfortunately, many public speakers and teachers do not master new material carefully, but rush to transmit it to their listeners without having first made this material part of themselves. It is better, says the *Machzor Vitri*, to be silent and inoculate oneself with the new insight before rushing to share it prematurely. In fact, the Gemara tells us: קָשׁוּט צִמְצָמָה וְאֶחָד

Why do we use speech so destructively? It all comes down to a lack of faith. We do not have faith in our own importance and significance. We do not have faith in our own power to effect enormous changes both in this world and the next, to build and to destroy.

We can hear a thousand times that the Temple was destroyed because of *sinas chinam*, unjustified hatred, but somehow, deep down in our hearts, we do not believe it. We can hear a thousand times the words of the Chafetz Chaim that if we would stop speaking *lashon hara* about each other we would be

redeemed from this long and bitter exile, but somehow, deep down in our hearts, we do not believe it. Why? Because we do not have faith in ourselves.

This then must be our first step to gain control of the power of speech. We have to believe in ourselves. We have to believe that every word we speak leaves its mark in the lower worlds and in the higher worlds. We have to believe that our words can build and they can destroy. We have to recognize the awesome power of speech that God has infused in us, the divine power He has shared with us when He created us in His image. Only if we respect the power of speech can we harness it for the good.